

Apuntes sobre a «svástika do Minho» e o simbolismo dos nós

POR

VICENTE RISCO

Nos meus apuntes sobre símbolos e figuras, anda hai tempo a chamada entre nós, *svástika do Minho*, e noutros lados, *Nó de Salomón* (o que chaman en Galiza *risco de Salomón*, en Portugal *signo Saimão*, é a pentalfa, collida acaso dalgún texto mágico).

Como se sabe, a svástika do Minho é un entrecuzamento de duas especie de miadas, ou madeixas, composta cada unha de tres cordas ou mais, feito de tal sorte, que tería que ter pasado unha a través da outra sen rompela. O qual dálle un caraute enigmático e desacougante, se un repara ben. Hai un experimento que anda polos libros elementares de divertimentos matemáticos e física recreativa, e que se fai c'unha fita de papel, apegando os cabos pra' facer unha anilla e cortándoos despois lonxitudinalmente pola metade, do qual saen diferentes figuras, revolvendo a fita enantes de apegala; dándolle unha quádruple torsión, obtense ao cortala a figura de que falamos. Tense aproveitado iste experimento pra dar unha demostración intuitiva da quarta dimensión.

Pra facer un deseño desta figura, sirve o esquema dunha svástika: abonda prolongar as catro ramas en curvas que van morrer cada unha no cabo da rama seguinte. Trátase, polo tanto, dun símbolo da quaternidade, como os *mandalas hindúes* e os quadrados mágicos. É curioso que, expresando estas figuras en quatro, unha dobre tensión de forzas opostas (JUNG), o quadrado nos dea unha impresión de estabilidade e de sosego. Pode que sexa por indicar o equilibrio perfecto dos contrarios.

Mais esta figura non é somentes unha figura en quatro, ou unha svástika disimulada (a svástika — como o *triskele*, que soe atoparse nos mesmos lugares que a svástika do Minho — é un esquema diná-

mico), senon un nó. É dende logo, en sí mesma, un *entrelazo*, cecais prototípico; en Briteiros, desenrólase nun longo trezado ornamental, que, por un lado, non deixa de lembrar obra de cestería — na que tanto sobresaí a gente portuguesa — e que pertence á familia da ornamentación irlandesa, nórdica e «bárbara» (un motivo idéntico, visigótico, haino en San Miguel de Escalada, aproveitado de outro sitio). Ora, o senso de «melodía infinita» da ornamentación nórdica (WORRINGER) non acai, neste caso, cunha figura pechada en sí mesma, como esta. É un nó, e un nó perfecto, que non dá idea de como se poida desfacer. O mesmo contemplador semella que se atopa preso nise nó.

O qual lévanos ao valor simbólico e mágico dos nós e dos atadellos. Hai nesto un sentimento espontáneo que se manifesta no emprego metafórico da verba na fala corrente; o nó indica *unión*: o «nó matrimonial», «anudar amizade»; cortar un «nó» é romper unha relación. Indica tamén *impedimento*: «un nó na gorxa» é non poder falar; «estar atado» é non poder facer o que se quer; «soltar» significa libertar. Indica asimesmo, *dificultade*: «desfacer un nó» é resolver un problema..

O «*nó de Salomon*» alude, con seguranza, ao poder que se supuña têr o Sabio Rei sobre dos espíritos celestes e infernaes, todos os quales lle daban obediencia.

O famoso *nodus gordianus*, que Alexandre de Macedonia cortou ou desfixo, tense suposto que ligaba a unha potencia diviña que protexía ao Rei de Frigia, e que, liberada de aquil xeito, pasouse ao servizo de Alexandre.

No Dicionario das supersticións alemanas, o Prof. WOLFGANG ALY fala do *nodus herculinus*, que gardaba a virgindade das noivas; cita de MARCELO EMPIRICO: «*septem nodus facies et per singulas nectens nominabls singulas anus viduas et singulas feras... (ne inguen ex ulcere intumescat)*», y de BURCARDO DE WORMS: «*cingulum, mortui pro damno alicuius in nodos coligasti*»; e trata das múltiples usanzas e virtudes dos nós na creenza popular europea, sempre de dobre senso, co-as que se pode causar loucura, impotencia sexual, morte, namentras que noutros lados, como en Hungría, úsanse contra a impotencia, e San Olaf, Rei de Noruega, defendíase co-eles das tentacións do demo. De estas cousas atópanse abondo en Galiza:

As bruxas de toda España e Portugal poden «ligar» a un home pra que non poda consumir o acto sexual, e «desligalo», cando padez impotencia (CARO BAROJA).

Pra que un mozo e unha moza se poñan en amores, cando eramos novos, pronunciabamos tres veces os seus nomes, facendo un nó nun pano (vencello de unión).

Pra diversas usanzas, as bruxas fan nós nunha xesta.

O demo enreda as miadas e fai nós no fio, pra facer renegar á fiadeira ou tecedeira. (Torce o fio da vida dos homes, perturba a evolución cósmica. — Eiquí, a muller que está coa devadoira, representa ás divindades fiadeiras e tecedeiras das antigas mitoloxías, onde o universo designase como unha tea (MIRCEA ELIADE, RENÉ GUÉNON).

En troques, unha señora, por certo irmá dun crego, ataba aos diabos ás patas dunha silla, hasta conseguir que deran palabra de se iren.

Moitas persoas devotas, incluso monjas, adoitan atar ás imaxes dos Santos e têlas atadas deica conseguil-a gracia que lles piden.

En ocasión de festas, os que queren conseguir dunha persoa un convite ou propina, «préndena» cunha fita ou un pano de seda polo pescozo. (Temos eiquí, tres casos de prendimento con exigencia de resgate. No primeiro, os atadellos da irmá do crego obran magicamente igual que o nó de Salomón, prendendo aos espíritos. No segundo, a atadura das imaxes obra como o nó gordiano, dos Reis de Frigia. No terceiro, é o que facían e fan as máscaras que, o mesmo en Galiza que na Europa Central, visitan as casas polo Entroido, ou noutras épocas do ano (K. MEULI, P. GEIGER) e outras comparsas. Os mozos que noutrora facían a danza de arcos no Castro de Caldelas, na festa dos Remedios, viñan despois da procesión, polas casas, e un bótáballe o arco ao pescozo ao pai da familia, o qual sinificaba a obriga de convidalos e darlle cartos).

Pra curar un impedido, un neno que non anda, etc., úsase moito atarlle as pernas con un fio, unha corda ou outro vencello, e levalo a unha persoa de determinadas condicións — muller que se chame María, carpinteiro fillo e neto de carpinteiro, etc. — pra que lle corte o vencello, que simboliza a doenza.

É perigoso pasar por baixo da corda con que está atada unha vaca (ou unha besta). Si o fai unha muller embarazada, o cordón umbilical pódese enredar ao pescozo da crianza que leva no ventre, e afogala.

O «cólico miserere» esprícase por un nó que se forma nas tripas.

Vêse, por istes poucos exemplos, a importancia que na nosa tradición popular ten a magia e o simbolismo dos nós e mais dos vencillos.

O seu emprego en todo o mundo como amuletos, con caraute

apotropaico, fala MIRCEA ELIADE (*Imágenes y símbolos*) e tamén FRAZER (*Taboo*).

Como todo verdadeiro símbolo, o nó ten, non somentes un significado que abarca e resume todo un mundo ideolóxico hereditario — rara vez actualmente conscente nos homes de hoxe — senon tamén unha eficacia activa no seu mundo interior, na que se funda o seu emprego mágico.

Ora, a súa representación en deseño ou gravura tñen a mesma eficacia, ou cecais maior aínda, que o nó feito nun vencillo calquera. Esculpido na pedra, pode ter a relativa eternidade da pedra.

Pode que istes signos dos nosos Castros e Citanias pretendesen asegurar, como o nó de Gordio, algunha potencia diviña, persoal ou impersoal, co-a qual o que os contemplaba creía pôrse en comunicación. Pode que, igual que as hierofanías naturás e os *mandalas* e *pan-táculos* artificiais, lles serviran pra se elevaren mentalmente a outros nivés de existencia.

Orense, 24 Février, 1958.

RÉSUMÉ

La figure qu'on appellait, en Galice et Portugal, «svastika do Minho», est plutôt un noeud, pourvu qu'on la puisse dessiner sur le schema d'une svastika, ce que la fait classer parmi les symboles quaternaires, voire les *mandalas* et les carrés magiques. D'elle se déroule — p. ex. en Briteiros — un entrelacement de la famille des motifs irlandais, nordiques et «barbares».

Mais, en elle même, elle est un noeud exente et serré, qu'il faut interpreter d'après le symbolisme des noeuds et des liens et de ses applications magiques, dont on trouve á Galice beaucoup d'exemples.

La représentation graphique d'un noeud doit posseder la même, ou encore plus grande efficacité. On peut croire que ce signe, aux yeux des habitants des «Castros» et des «Citanias», pourrait assujétir quelque pouvoir surnaturel, mettre aux hommes en communication avec lui et les élever, mentalement, à un niveau supérieur d'existence.

SUMMARY

The figure so called, in Galicia and Portugal, «Svastika do Minho», is rather a knot, since that we can desing it under the scheme of a svastika. We can then to classify it among the quaternary symbols, see the Mandalas and the magic squares.

From it a link of the family of Irish, Northern and Barbarous motives arises — F. E. in Briteiros. But this is an exempted and closed knot which we have to inter-

pret from the symbolism of knots and from the point of view of its magic attributes, so usual in Galicia and in all Europe.

The graphic representation of a knot must possess just the same efficacy, or may be a bigger one.

We can think that this sign could possess for the inhabitants of «Castros» and «Citánias» a supernatural power and to bring men in touch with it, and to carry them, by rising them mentally, up to a higher spiritual level.